Şükrullah'ın *Kitâbü'd-Daʿavât* adlı eserinin ilk iki ayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2774)

verir. Ayrıca Osmanoğulları'nın gazâ ve cihad ideolojisini benimsemiş anlayışa sahip bulunduğunu vurgular. Şükrullah, kâinatın yaratılışını anlatmak için İbnü'l-Arabî'nin düşünce sisteminden alınan nûr-ı Muhammedî kavramından hareket etmiş, Osmanlılar'ın tarih boyunca dünya hükümdarlık hiyerarşisinde önceliğini ve üstünlüğünü ön plana çıkarmıştır. *Behcetü't-tevârîḫ*'in Osmanlılar'a dair bölümü Th. Seif ve Nihal Atsız tarafından yayımlanmıştır. Th. Seif, eserin Almanca çevirisiyle birlikte Arap harfli Osmanlı Türkçesi metnini neşre hazırlamış (1925), Atsız ise sadece Türkçe tercümesini yapmıştır (1949). Eserin tamamı doktora tezi olarak hazırlanmış, metin de Türkçe'ye çevrilmiştir (haz. Hasan Almaz, 2004, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). *Behcetü't-tevârîḫ,* Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Mustafa b. Ahmed Ali Fârisî tarafından Sadrazam Maktul İbrâhim Paşa'ya ithafen *Mahbûbü kulûbi'l-ârifîn* adıyla bazı değişiklikler ve kısaltmalarla Türkçe'ye çevrilmiştir (*TCYK,* s. 82). Bazı nüshalarında Osmanlı tarihi kısmı eksik olan bu çevirinin çeşitli yazmaları vardır. Mehmed Zaîm'in *Hümâ-i Câmiu't-tevârîh*'inin Osmanlı bölümü Şükrullah'ın eserinin bir tercümesi şeklinde nitelendirilebilir (Babinger, s. 99). **2.** *Câmiʿu'd-daʿavât.* Müellife göre 140 eserden derlenmiş, yirmi iki bölümde 472 duayı kapsamaktadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2793). Eser *Kitâbü'd-Daʿavât* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2774) ve *Edʿiye-i Meʾsûre* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2554) adlarıyla da bilinir. **3.** *Menhecü'r-reşâd.* On dokuz babdan oluşan eser 144 kaynaktan derlenmiştir. Kaynak diye gösterilen elli sekiz kitap arasında Kudûrî'nin *el-Muḫtaṣar*'ı, Mergînânî'nin *el-Hidâye*'si ve şerhi, *Fetâvâ-yı Tâtâr Ḫan (el-Fetâva't-Tâtârḫâniyye)* gibi klasik fıkıh, hadis ve fetva eserlerinin yanı sıra Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin *ʿAvârifü'l-maʿârif*'i ve Ebû Ya'kûb es-Sicistânî'nin *Kitâbü'l-Yenâbîʿ*i gibi tasavvufî ve bâtınî kitaplar da yer almaktadır. Eserde tevhid ve muvahhidle başlanarak sırasıyla ehl-i tahkīk, namaz, oruç, hac, umre, evliya ve dünyanın yaratılışı gibi konulara değinilir. Son bölümde, muhaddis Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve Necmeddin el-İsfahânî gibi müellifler kaynak gösterilerek İstanbul'un fethinden sonra mehdî ve deccâlin ortaya çıkışıyla ilgili haberler nakledilir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2112, vr. 1ᵃ-6ᵇ, 107ᵃ-110ᵇ). **4.** *Enîsü'l-ʿârifîn.* Bugüne ulaşmayan eserden Kâtib Çelebi, Fâtih döneminde âlimlere dair yazılmış bir biyografi kitabı olarak söz eder. Atsız bu eserin âlimler hakkında değil müziğe dair bir kitap olma ihtimalini ileri sürer. Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 1169) *Enîsü'l-ʿârifîn* adıyla kayıtlı, hikmet ve ahlâkla ilgili kitabın Şükrullah'ın bu eseri olması muhtemeldir. **5.** *Kasîde-i Emâlî Şerhi.* Müellifin *Menhecü'r-reşâd*'ın girişinde (s. 41) bahsettiği kitap Ali b. Osman el-Ûşî'ye ait eserin şerhi olmalıdır. Büyük ölçüde Safiyyüddin el-Urmevî'nin *Kitâbü'l-Edvâr*'ının Türkçe tercümesinden meydana gelen ve üzerinde muhtelif çalışmalar yapılan *Risâle min ʿilmi'l-edvâr*'ın müellifi Şükrullah ile tarihçi Şükrullah'ın aynı kişiler olup olmadığı konusunda kesin bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Şükrullah, *Behcetü't-tevârîh* (trc. Çiftçioğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri I* içinde), İstanbul 1949, tercüme edenin girişi, s. 39-43; Taşköprizâde, *eş-Şeḳāʾiḳ,* s. 94; Mecdî, *Şekāik Tercümesi,* s. 114; *Keşfü'ẓ-ẓunûn,* I, 198, 257-258; II, 1872, 1881; *Sicill-i Osmânî,* III, 154; *Osmanlı Müellifleri,* I, 332; E. Blochet, *Catalogue de la collection de manuscrits orientaux, arabes, persans et turcs formée par M. Charles Schefer,* Paris 1900, s. 109; Th. Seif, "Der Abschnitt über die Osmanen in Şükrullah's persische Universalgeschichte", *MOG,* II, 63-128; Babinger, *GOW,* s. 99; *TCYK,* s. 82; *Hediyyetü'l-ʿârifîn,* I, 419; Th. Stavrides, *The Sultan of Vezirs: The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474),* Leiden 2001, s. 3-4, 294-296; Zümrüt Şirinova, *Şükrüllah'ın İlmü'l-Edvâr'ı* (doktora tezi, 2008), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 7-22; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Mahmud Paşa", *İA,* VII, 188.

SARA NUR YILDIZ

ŞÜKÛFE
(شکوفه)

Osmanlı süsleme sanatlarında kullanılan natüralist tarzda yapılmış çiçek minyatürleri.

Sözlükte "çiçek" anlamına gelen **şükûfe** kelimesi tezhip sanatında, XVIII. yüzyılın birinci yarısında Avrupa resim sanatı etkisiyle ortaya çıkan çiçek minyatürleri için kullanılır. Çiçekçiliğin bir meslek haline geldiği, zevk ve safa dönemi diye adlandırılan Lâle Devri gündelik hayatta, sanat, ilim ve teknik alanlarında yenileşmenin başlangıcı sayılmış, bu değişim süsleme sanatlarında da etkisini göstermiştir. Uzun bir tarihî süreçte farklı üslûplarla gelişen Türk bezeme sanatları XVI. yüzyılda klasik çağına ulaşmışken Batı dünyasının zevk ve sanat anlayışının yaygınlaşmasıyla klasik dönemin renk, desen ve kompozisyon birikimi ihmal edilmiş, barok ve rokoko tarzı Türk tezyinatına girmiştir. Klasik üslûpta eser veren sanatkârlar bu akımın önüne geçememiş, buna karşılık natüralist bir görüşle yaptıkları çiçek ve çiçek buketi minyatürleri kısa zamanda benimsenmiş ve şükûfe tarzı diye adlandırılan yeni bir üslûp oluşmuştur.

Şükûfe tarzı bezeme dinî eserler başta olmak üzere padişah için hazırlanan divan, yazma eserler ve padişah resimlerinin bulunduğu albümler, tuğra ve fermanlar, hilye-i nebevî, levha ve murakka'larda, zahriye, serlevha, unvan ve hâtime sayfalarında, koltuklar ve kenar suyu içinde, ruganî cilt bezemelerinde, bazan dalında veya vazoda tek çiçek, bazan buket, bazan da tezhip deseninin içine yerleştirilmiş olarak kullanılmıştır. Bu dönemde çiçeklerin bir araya gelmesiyle buket tasarımları çoğalmış, buketler bulundukları çini kaplardan çıkarılarak barok stili vazolara konmuş veya sapları kurdele ile bağlanmıştır. Fakat köklü bir medeniyetin kültür uzantısı olan

Ali Üsküdârî tarafından yapılmış çiçek resimleri (İÜ Ktp., TY, nr. 5650, vr. 33ᵃ, 39ᵇ, 40ᵃ)

tezyinî Türk sanatları, Tanzimat'la birlikte Batı'dan gelen yabancı etkilere karşı bir süre millî kimliğini korumuş ve yapılan sanat eserlerine kendi damgasını vurmuştur. Böylece Türk rokokosu denilen yeni bir buket tarzı ortaya çıkmıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan (TY, nr. 9366) padişah albümünde portrelerin arka sayfalarında çiçek resimleri ve daha çok buketler yer alır. Bu albümde usta bir fırçanın eseri olan ilk altı çiçek tasarımında klasik Türk buketinin bütün özellikleri göze çarpar. Albümün sonuna doğru değişen işçilik ve tasarım şekli albümün farklı tarihlerde ilâveler yapılarak tamamlandığı izlenimini vermektedir. XVIII ve XIX. yüzyıllarda şükûfe ismiyle bir moda haline gelen çiçek minyatürlerinde de kısmen üslûplaştırma vardır. İşçiliğinde klasik resimdeki gölgenin yerini ince tarama tekniği almış, renk ve ayrıntılar aslına uygun işlenmiştir. Bu çiçek resimleri her ne kadar soyut düşüncenin ürünü olarak kabul edilse de motif niteliğini kaybetmiş olduğundan "çiçek resmi" mânasında kullanılan şükûfe ismini almıştır. Böylece devrin nakkaşları arasında sanatkâr kişiliği yanında çiçek ressamı adıyla anılan bir zümre ortaya çıkmıştır.

XVIII. yüzyılın en önde gelen müzehhip, çiçek ressamı ve lake üstadı Ali Üsküdârî'dir. 1139 (1726-27) tarihli *Gazeller* isimli şiir kitabı (İÜ Ktp., TY, nr. 5650), ruganî cildi ve içindeki klasik tezyinatı yanında çiçek resimleriyle de nakkaşının yetenek ve tarzını ortaya koymaktadır. Ali Üsküdârî'nin bu eserde klasik bezemeyi ustaca kullandığı, ayrıca yaptığı çiçek türlerinde tabiata bir botanik uzmanı gözüyle baktığı ve âdeta çiçeklerin portrelerini çizdiği dikkati çeker. Aynı yüzyılda yetişen ve çiçek ressamı olarak tanınan Abdullah-ı Buhârî minyatürleriyle de ünlü bir musavvirdir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı albümde (Hazine, nr. 2155) yer alan gül-i sadberk isimli katmerli gül sanatkârın ince işçiliği ve tasarım gücünü göstermektedir. XIX. yüzyılın başlarında yaşayan üstat Ahmed ve Hezargradî lakabı ile tanınan kardeşi Atâullah, talebesi Hüseyin Hüsnü efendiler çiçek ressamlığı alanında başarılı isimlerdendir. İstanbul Üniversitesi ile (AY, nr. 5769) Topkapı Sarayı Müzesi (Emanet Hazinesi, nr. 105; III. Ahmed, nr. 33; Mehmed Reşad, nr. 4) kütüphanelerinde Hüseyin Hüsnü Efendi'nin üslûbunu yansıtan eserler bulunmaktadır. Bu şükûfe ressamları ince işçilikleriyle ün salmış ve pesend tarzı ya da Atâ (Seyyid Ahmed Atâullah Efendi) yolu denilen tarzın öncülüğünü yapmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (Medine, nr. 406) eserinden tanınan Hacı Baba ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (AY, nr. 6557) resminden bilinen Hâfız Basri Baba ünlü çiçek ressamları arasında yer almaktadır. Lâle Devri çiçek ressamlarından Rakkâme Mehmed Efendi'nin, sarayda düzenlenen lâle yetiştiricileri yarışmasının sonunda derece alan lâlelerin resmini yaparak albüm haline getirdiği bilinmektedir. Bu dönemin yazma eserleri arasında isimleriyle beraber çiçek resimlerinin de yer aldığı veya çiçek isimlerinin yanında fiyatlarını gösteren şükûfenâme ve sünbülnâmelere rastlanır (*Şükûfenâme-i Ali Çelebi,* Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 160/179; *Risâle-i Esâmî-i Lâle,* Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 173/163).

BİBLİYOGRAFYA :

İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* İstanbul 2005, III, 2970; A. Süheyl Ünver, *Ustası ve Çırağıyle Hezargradlı Zâde Ahmed Ataullah: Hayatları ve Eserleri,* İstanbul 1955, s. 9 vd.; a.mlf., "Türkiye'de Lâle Tarihine Bir Bakış", *TY,* II/2 (1960), s. 5; a.mlf., "Türk Sanatında Çiçekler ve Buketler", *Türkiyemiz,* sy. 22, İstanbul 1977, s. 14; E. J. Grube, "Painting", *Tulips, Arabesques and Turbans: Decorative Arts from the Ottoman Empire* (ed. Y. Petsopoulos), New York 1982, s. 18; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslûpta Çiçekler,* İstanbul 1986, s. 11; a.mlf., "18. Yüzyılda Çiçek Ressamlığı", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri (20-21 Mart 1997),* İstanbul 1998, s. 75; a.mlf., "Kitap Süslemelerinde Gül", *İlgi,* sy. 32, İstanbul 1981, s. 30; a.mlf., "Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki 413 Sayılı Sümbülnâme ve Sanatımızdaki Yeri", *Sanat Dünyamız,* sy. 36, İstanbul 1986, s. 24; Feryal İrez, "Topkapı Sarayı Harem Bölümündeki Rokoko Süslemenin Batılı Kaynakları", *Topkapı Sarayı Müzesi: Yıllık-4,* İstanbul 1990, s. 21-33; İnci A. Birol – Çiçek Derman, *Türk Tezyînî Sanatlarında Motifler,* İstanbul 1991, s. 13; Çiçek Derman, "Osmanlı Asırlarında Üslûp ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı", *Osmanlı,* Ankara 1999, XI, 108; a.mlf., "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçindeki Değişimi", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XII, 289; a.mlf., "Lâle", *DİA,* XXVII, 81; Nurhan Atasoy, *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek,* İstanbul 2002, s. 271; a.mlf., "Türkler'de Çiçek Sevgisi ve Sanatı", *Türkiyemiz,* sy. 3, İstanbul 1971, s. 14; Ekrem Hakkı Ayverdi, *18. Asırda Lâle* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 2006, s. 9; Gülnur Duran, *Ali Üsküdârî,* İstanbul 2008, s. 17; Kemal Çığ, "Türk Lâke Müzehhipleri ve Eserleri", *STY,* III (1970), s. 243; a.mlf., "Türk Kitap Kapları", *Türkiyemiz,* sy. 9, İstanbul 1973, s. 6.

İnci Ayan Birol

ŞÜKÜR
(الشكر)

Sözlükte "yapılan iyiliği bilmek ve onu yaymak, iyilik edeni iyiliğiyle övmek; minnettarlık" anlamındaki **şükr** terim olarak "Allah'tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah'a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yapma" şeklinde tanımlanmıştır (Fîrûzâbâdî, *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ,* "şkr" md.; *Lisânü'l-ʿArab,* "şkr" md.; Fahreddin er-Râzî, XIX, 86). Kuşeyrî, tasavvufun önde gelenlerinin şükrü "derin bir saygıyla nimet sahibinin iyiliğini anmak" diye tarif ettiklerini belirtir (*er-Risâle,* II, 489). Türkçe'de Allah'a karşı minnettarlık için şükür, insanlara karşı minnettarlık için **teşekkür** ke-